

Р. Б. Таратула,
к. е. н., доцент, завідувач кафедри земельного кадастру,
Львівський національний аграрний університет

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ СТРУКТУРИЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

R. Taratula,
Ph.D., associate professor, head of the land cadastre, Lviv National Agrarian University

ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC MECHANISMS OF THE LAND USE STRUCTURING AT THE LOCAL LEVEL

Обґрунтовано еколого-економічний механізм структуризації процесу землекористування на місцевому рівні, спрямованого на раціональне використання територій та створення сприятливих умов для підвищення якості навколишнього природного середовища. Досліджено стан землекористування на місцевому рівні як об'єкта управлінської діяльності. В рамках системи управління земельними ресурсами на місцевому рівні обґрунтовано впровадження функціонально цільового аналізу масивів різнопланової інформації, що дозволяє істотно скоротити терміни обробки і аналізу інформації. Обґрунтовано структурно-логічну схему інформаційного забезпечення землеохоронної діяльності на місцевому рівні.

This paper deals with environmental and economic mechanisms of structuring land use process at the local level, aimed at sustainable land use and creating favorable conditions for improving the quality of the environment. The author investigates state of land use at the local level, as an object of management. Within the system of land management at the local level the author justifies implementing functional targeted analysis of arrays of diverse information that can significantly shorten processing and analysis. The author substantiates structural and logical scheme of information support for land-security activities at the local level.

Ключові слова: управління, землекористування, інформаційна система, еколого-економічний механізм, еколого-економічна оцінка.

Key words: management, land use, information system, organizational and economic mechanism, environmental and economic evaluation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Економічні перетворення в Україні багато в чому визначили роль і значення управління земельними відносинами і земельними ресурсами. Це пов'язано з тим, що земля, крім її нетрадиційних властивостей, стала об'єктом правовідносин і об'єктом нерухомості [8, с. 4]. На сьогодні сучасний стан земельних ресурсів є кризовим, земельні відносини не врегульовані, відсутні механізми та інструменти ефективного управління землекористуванням, у тому числі й на рівні місцевого самоврядування. Рівень управління земельними ресурсами повинен відповідати концепції сталого розвитку

та визначати економічні моделі і механізми регулювання ринкових процесів у сфері земельних відносин. Іншими словами, регулювання процесу управління земельними ресурсами місцевих територіальних громад, включає в себе складну систему еколого-економічних імперативів, що забезпечують підвищення якісного рівня комплексного контролю за використанням земельно-ресурсного потенціалу і природоохоронної діяльності. У зв'язку з цим зміцнення екологічної компоненти цієї сфери буде сприятливо впливати на сталий розвиток території, а також ефективно землекористування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам ефективного управління землекористуванням присвячено праці відомих вітчизняних вчених зокрема, в працях О.С. Будзяк, В.В. Горлачука, А.С. Даниленка, Д.С. Добряка, Л.Я. Новаковського, А.Я. Сохнич, М.Г. Ступеня, А.М. Третьяка, та ін. Вирішенню наукових питань з структуризації та інформатизації управління земельними ресурсами присвячені праці таких вітчизняних вчених, як А.С. Бордюжа, Д.І. Бабміндри, Є.В. Мішеніна, М.М. Миргород, М.Х. Шершуна, О.І. Шкуратова та ін. Традиційна методологія досліджень проблем раціоналізації землекористування цими вченими не в повній мірі відображає еколого-економічний механізм управління процесом сільськогосподарського землекористування. У зв'язку з цим, виникає необхідність формування еколого-економічного механізму структуризації процесу землекористування, який забезпечить умови раціонального використання і охорони земель.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні еколого-економічного механізму структуризації процесу землекористування на місцевому рівні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

На сьогодні земельні ресурси є одними з найважливіших ресурсів, які в повній мірі підтримують економічний потенціал, і при їхньому раціональному використанні стають надійним джерелом екологічної рівноваги в рамках будь-якої територіальної одиниці. Земельні ресурси як головний природний компонент володіють екологічними властивостями (впливають на стан довкілля); економічними властивостями (покликані підтримувати економічний потенціал органів місцевого самоврядування на високому рівні); соціальними властивостями (безпосередньо створюють умови для сприятливого проживання населення і забезпечують продуктами харчування та іншими матеріальними цінностями); природними властивостями (є складовою частиною самої природи) [1, с. 16].

Система збалансованого використання земельних ресурсів територіальних громад передбачає процес, за допомогою якого земле господарювання забезпечує дохідність приватних організацій та бюджету. У зв'язку з цим на місцевому рівні вирішуються такі питання з охорони довкілля та земельних ресурсів зокрема: вдосконалення нормативно-правового забезпечення управління землекористуванням; проведення земельно-оціночних робіт; проведення еколого-економічної політики з оцінки землекористування; створення сприятливих умов для формування збалансованого землекористування; створення сприятливих екологічних умов і здійснення землеохоронних заходів; встановлення контролю за використанням природних ресурсів [2—4; 7].

Необхідною умовою для реалізації вищевказаних завдань являється удосконалення критеріальних підходів, які направлені на покращення результативних показників екологічної та соціально-економічної діяльності одночасно з підвищенням рівня правового забезпечення процесів використання об'єктів нерухомості в

сфері землекористування, забезпечення інвестиційної привабливості окремих регіонів та адміністративних територій з метою залучення достатнього рівня інвестицій для забезпечення ефективності природоохоронної діяльності та підвищення економічних показників розвитку територій. Окрім цього, виникає необхідність формування чіткої соціально-економічної політики суб'єктів господарювання, яка була б направлена на екологізацію виробництва на рівні окремих господарюючих суб'єктів.

Загалом, землекористування можна описати як процес розробки системи управління земельними ресурсами, охорони навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки певної території. Такий підхід зумовлює необхідність формування обмежувальних заходів та забезпечення прийняттого рівня контролю на місцевому рівні для гарантування стійкого землекористування в процесі сільськогосподарської діяльності [7]. Окрім цього, необхідно приймати до уваги економічні показники та особливості певної території чи окремого економічного об'єкта для розрахунку його економічного потенціалу при впровадженні природоохоронних заходів та формування збалансованого землекористування [5]. Регулювання таких процесів має забезпечуватись власниками згаданих ресурсів та носити комплексний характер, характеризуватись чіткою структурою та системою інструментів для економічного обґрунтування впроваджених заходів. Іншими словами, процес управління землекористуванням повинен базуватись на комплексному підході до формування управлінських рішень за умов екологічних обмежень як в питаннях економічного розвитку, так і в питаннях природоохоронної діяльності на всіх рівнях [1; 4].

Доцільно зазначити, що всі вищевказані дії повинні проходити при суворому контролі з боку органів державної влади та при такому підході можна судити про економічний розвиток територіальної одиниці з дотриманням всіх екологічних вимог. Для досягнення мети раціонального землекористування, управлінська політика органів місцевого самоврядування покликана створити сприятливі умови для: ефективного реформування власності земельних ресурсів; встановлення ефективної системи стимулювання з використанням земельно-ресурсного потенціалу та охорони навколишнього середовища; формування системи еколого-економічного управління раціонального землекористування.

Результати оцінки системи землекористування на місцевому рівні показали, що важливим компонентом цього процесу є показники вартісної оцінки земельно-ресурсного потенціалу, які крім прямих своїх функцій істотно впливають як на організаційно-господарські аспекти цього процесу, так і на формування ефективної землеохоронної діяльності, що в повній мірі забезпечує екологічну стійкість територій. При оцінці ефективності землекористування в рамках територіальних громад застосовуються відповідні методи розрахунку вартісних показників кожного об'єкта, які впливають на формування системи еколого-економічного управління землекористуванням.

Вплив сучасного механізму управління земельними ресурсами на структуризацію процесу землекористування негативно проявляється при плануванні та здійснен-

ня ефективної системи природоохоронної діяльності в цілому. Доцільно зазначити, що рівень планових рішень і ступінь розробленості комплексної проектної документації, спрямованої на раціональне облаштування територіальних одиниць, не в повній мірі відповідає екологічній безпеці землегосподарських систем в цілому. Отже, в цих процесах важлива роль повинна відводитися комплексній еколого-економічній оцінці земельних ресурсів з використанням інформаційних технологій, в яких були б представлені узагальнені дані про їх якісний, правовий і господарський стан [2]. З цією метою доцільно розробляти комплексні програми, які включали б в себе перелік природоохоронних заходів, що виконуються, терміни їх реалізації та плановані обсяги інвестиційних вкладень.

Проте відсутність ефективної інформаційно-ресурсної бази щодо стану територіальних одиниць не дає можливості інтегрального визначення показників еколого-економічної ефективності здійснення цих заходів. Усуненню цієї невідповідності повинен сприяти процес еколого-економічної оцінки земельно-ресурсного потенціалу території, який повинен включати визначення кількості і якості потенційних земельних ресурсів і потреб у них при заданих обсягах виробництва і розвитку території.

Екологічний аспект будь-якої території місцевого значення має передбачати, в тому числі, дотримання якісних характеристик довкілля, (кількість викидів і скидів, обсяг відходів) відомості про які акумулюються в інформаційній базі даних відповідної територіальної громади. І з цієї точки зору здійснюється еколого-економічна оцінка стану навколишнього середовища, землекористування та інших її компонентів, використовуючи при цьому інтегральний підхід до вирішення цього завдання. Тому інформаційна база даних, яка створюється, для цих цілей, повинна включати відомості про стан ґрунтового покриву, рослинності, а також про стан інфраструктури [1, с. 18].

Для інтегрального обчислення відповідних показників оцінки навколишнього середовища залучають дані еколого-економічного, соціального, інформаційного, інноваційного, інвестиційного характеру, а також просторово-територіальні дані [6]. Критерії та показники, що використовуються для обґрунтування еколого-економічної ефективності землекористування на місцевому рівні повинні формуватися на базі різних інформаційних ресурсів. У деяких випадках виникає необхідність удосконалення процесу обґрунтування землекористування для різного цільового призначення з урахуванням виробничої орієнтації окремих територій. В багатьох випадках агрегація цих компонент без достатнього інформаційного забезпечення складний, багатоетапний процес. Процес агрегації цих компонент починається з визначення вагових коефіцієнтів по кожно-

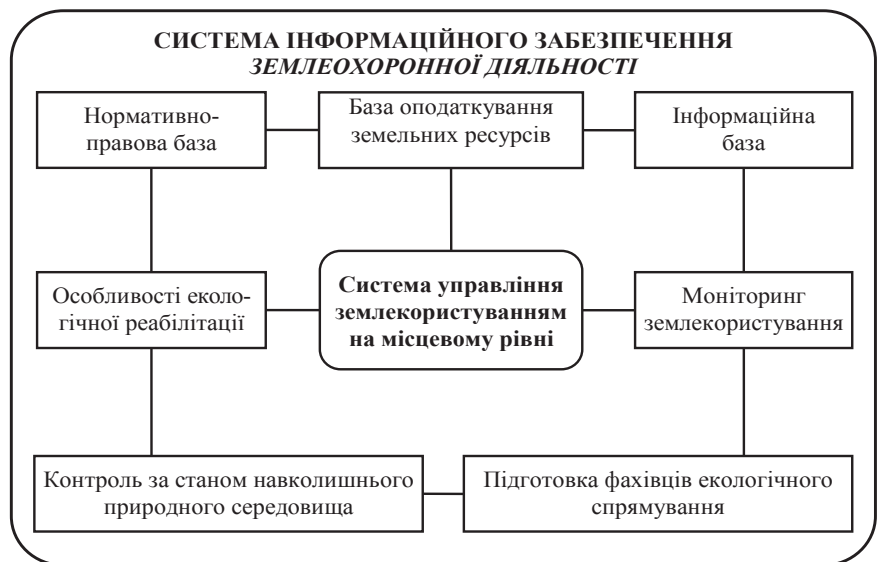

Рис. 1. Структурно-логічна схема інформаційного забезпечення землеохоронної діяльності на місцевому рівні

Джерело: сформовано автором на основі [1; 6; 8].

му з напрямів природоохоронної діяльності. Структурно-логічну схему інформаційного забезпечення землеохоронної діяльності на місцевому рівні зображено на рисунку 1.

Таким чином, просторова функція територіальної одиниці виступає головною сполучною ланкою формування та розвитку землеохоронної діяльності, що дозволить органам місцевого самоврядування здійснювати як створення спеціалізованих інформаційних баз і баз на місцевому рівні, так і застосування їх для обґрунтування ефективності заходів.

Доцільно зазначити, що формування і розвиток природоохоронної діяльності на місцевому рівні ще в недостатній мірі забезпечено як нормативно-правовими [5], так і інформаційними ресурсами, що провокує промислові та інші виробничі підприємства в недостатній мірі приділяти увагу випуску екологічно безпечної продукції. Тому інтенсивний розвиток певної території істотно вплине не тільки на вдосконалення законодавчої бази і створення ефективних місцевих інформаційних служб, а й на формування сприятливих умов для їх застосування у вирішенні проблем природоохоронної властивості на більш високому рівні, що вплине на якість навколишнього середовища і здоров'я населення [7].

Варто зазначити про певні недоліки існуючих методик інтегрування сукупності показників до єдиного агрегованого стану або індексу, які обумовлюють необхідність спрощення даної процедури, зниження її вартості та формування ефективного способу реалізації на всіх рівнях землеохоронної діяльності на місцевому рівні.

Виходячи з цього, з урахуванням різноманіття форм і методичних підходів формуються повноваження органів місцевого самоврядування щодо охорони земельних ресурсів як цілісної системи, до яких необхідно перш за все віднести [6; 9]: розроблення єдиних норм і правил щодо екологічної реабілітації всіх землегосподарських об'єктів; здійснення зонування територій з урахуванням екологічних, економічних та соціальних чинників; вибір способів формування цільової програ-

ми щодо усунення негативних наслідків; впровадження інноваційних підходів у процесі здійснення землеохоронних заходів; формування інвестиційної складової всього процесу.

Тому формування еколого-економічного та інформаційного механізму управління землекористуванням, як окремої підсистеми загального управлінського процесу на місцевому рівні, повинна включати врахування наступних пріоритетів:

- вдосконалення інфраструктурного забезпечення природоохоронної діяльності;
- розробка землеохоронних програм та проєктів;
- вдосконалення нормативно-правового забезпечення управління землекористуванням на місцевому рівні;
- створення сприятливих умов для екологічної реабілітації землегосподарських систем територіальних громад;
- створення ефективної системи контролю за станом довкілля та процесом землекористування;
- впровадження інноваційних в процес управління природоохоронною діяльністю із застосуванням інформаційних технологій.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, одним з найважливіших елементів організації системи збалансованого землекористування виступає формування чіткої природоохоронної політики, розробка та впровадження ефективних землеохоронних заходів. На підставі викладеного можна зробити висновки, що сформовані ринкові відносини істотно впливають на весь процес використання охорони і оцінки земельних ресурсів з урахуванням екологізації цього напрямку, а також визначення чіткої політики у створенні ефективної системи природоохоронної діяльності в рамках територіальної одиниці.

Таким чином, формування еколого-економічного механізму структуризації процесу землекористування обумовлює необхідність вироблення і застосування критеріальних підходів інформаційного забезпечення використання земель територіальних громад. Головним завданням еколого-економічного механізму формування системи управління на місцевому рівні є врахування інтересів усіх груп землекористувачів з метою збереження довкілля та оптимального розподілу земельних ресурсів. Враховуючи це, доречно розглядати запропонований еколого-економічний механізм як сукупність функціональних підсистем, які забезпечують ефективність взаємодії різних груп землекористувачів та узгодження їх екологічних, економічних та соціальних інтересів в процесі здійснення господарської діяльності.

Література:

1. Беляков Э.В. Механизм информационного обеспечения управления земельными ресурсами в современных условиях / Э.В. Беляков // Экономика и экология территориальных образований. — 2011. — № 6. — С. 15—19.
2. Будзяк О.С. Екологобезпечне використання земель: теоретичні та практичні аспекти: монографія / Будзяк О.С. — К.: Аграр Медіа Груп, 2011. — 326 с.

3. Голян В.А. Еколого-економічні проблеми землекористування в Україні / В.А. Голян, А.І. Крисак // Актуальні проблеми економіки. — 2007. — № 1. — С. 117—124.

4. Горлачук В.В. Організаційно-економічні інструменти ефективного управління землекористуванням / В.В. Горлачук, А.В. Астремський // Наукові праці. — Т. 99. — Вип. 86. — С. 140—147. — (Серія Економіка).

5. Земельний Кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>

6. Методика формування економічного механізму екобезпечного сільськогосподарського землекористування: наукове видання / О.І. Фурдичко, О.І. Шкуратов, М.Х. Шершун та ін. — К.: Екоінвестком, 2012. — 28 с.

7. Мішенін Є.В. Екологічний аудит сільськогосподарського землекористування (організаційно-економічні засади): монографія / Є.В. Мішенін, Т.І. Пізняк. — Харків: Бурун і К, 2012. — 176 с.

8. Третяк А.М. Управління земельними ресурсами: навч. посіб. / А.М. Третяк, О.С. Дорош. — Вінниця: Нова книга, 2006. — 360 с.

9. Шкуратов О.І. Інноваційні засади формування екобезпечного землекористування в сільському господарстві / О.І. Шкуратов // Інноваційна економіка. — 2011. — № 6. — С. 10—13.

References:

1. Beljakov, Je.V. (2011), "The mechanism of information support land management in modern conditions", *Jekonomika i jekologija territorial'nyh obrazovanij*, vol. 6, pp. 15—19.

2. Budziak, O.S. (2011), *Ekolohobezpechne vykorystannia zemel: teoretychni ta praktychni aspekty* [Ecologically land use: theoretical and practical aspects], *Ahrar Media Hrup*, Kyiv, Ukraine.

3. Holian, V.A. and Krysak, A.I. (2007), "Ecological and economic problems of land use in Ukraine", *Recent economic problems*, vol. 1, pp. 117—124.

4. Horlachuk, V.V. and Astremskyi, A.V. (2011), "Organizational and economic tools to effectively manage land use", *Naukovi pratsi*, vol. 86, pp. 140—141.

5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), *The Land Code of Ukraine*, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua>. (Accessed 29 August 2016).

6. Furdychko, O.I. Shkuratov, O.I. and Shershun, M.Kh. (2012), *Metodyka formuvannia ekonomichnoho mekhanizmu ekobezpechnoho silskohospodarskoho zemlekorystuvannia* [Methods of forming economic mechanism ecosafety agricultural land], *Ekoinvestkom*, Kyiv, Ukraine.

7. Mishenin, Ie.V. and Pizniak, T.I. (2012), *Ekolohichni audyt silskohospodarskoho zemlekorystuvannia (orhanizatsiino-ekonomichni zasady)* [Environmental audit of agricultural land (organizational and economic principles)], *Burun i K*, Kyiv, Ukraine.

8. Tretiak, A.M. and Dorosh, O.S. (2006), *Upravlinnia zemelnymy resursamy* [Land Management], *Nova knyha*, Vinnytsia, Ukraine.

9. Shkuratov, O.I. (2011), "Innovative principles of forming ecosafety land use in agriculture", *Innovatsiina ekonomika*, vol. 6, pp. 10—13.

Стаття надійшла до редакції 06.12.2016 р.